

BÜYÜK AVRASYA PROJESİ

Neslihan TÜRKKAN¹

“Great Eurasia Project”

Yazar: BARIŞ ADIBELLİ

IQ Kültür Sanat Yayınları, 215 s.

Tabiat sahnesinde her şey doğar, gelişir ve kaçınılmaz olarak yaşamını yitirir. Bu dairesel döngüyü dünya politika sahnesinde de görmek mümkündür. Her devlet doğar, kendi imkânları el verdiğiince gelişir ve kaçınılmaz olarak son bulur. Her dönemin, her zamanın en gelişmiş ülkesi, dünya politikasına yön veren ülkesi farklı olabilir. Bazı devletler gelişip güçlenirken, bazıları sahnenin arka sıralarına geçmek zorunda kalabilir. Bir dönem dünyanın süper gücü olan İngiltere eski gücünü kaybederken sahne sırası gelen Amerika bu fırsatı çok iyi kullanıp, dünyada sözü geçen ülkeler arasında ilk sırasını korumayı başarabilmiştir. Ancak Doğu’da yeni bir Güneş doğmakta, Çin bölgesel gücünü arttırarak Amerika’nın “Büyük Ortadoğu Projesi’ne karşılık olarak “Büyük Avrasya Projesini” devreye sokmaya çalışmaktadır. Bu eser, Çin’in dış politikasına odaklanarak Amerika ve Rusya dâhil, Asya Pasifik ülkeleri ile olan ilişkilerini incelemektedir.

İlk baskısını 2006 yılında yapan kitabın içeriği Barış Adıbelli’nin yazdığı ve çeşitli platformlarda yayınladığı makalelerden oluşmaktadır. Kitabı eklenen İngilizce bir bölümle birlikte kitapta, toplam yirmi üç bölüm bulunmaktadır. İngilizce olan bölüm ABD emekli subayı Ralph Peters’in Haziran 2006 da Amerikan Silahlı Kuvvetler dergisinde yayınlanan “Blood Borders – Kanlı Sınırlar” adlı makalesinden oluşmaktadır. Bu makale ABD’nin Büyük Ortadoğu Projesinin ilanı olarak yorumlanmaktadır. Bu

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Barış ve Çatışma Çalışmaları Bölümü.

makaleyi kitaba dâhil ederek yazar, etkileyici bir sonla kitabı bitirmiştir. Ayrıca kitabın bu son bölümünde yer alan haritalar çok yararlı ve önemli bilgiler içermektedir.

Kitabın dili gayet sade ve anlaşılabilir bir yapıdadır. Yazar, cümlelerinde anlaşılmaz kavramlar kullanmamış ve laf kalabalığından kaçınarak okuyucuya akıcı bir eser sunmuştur. Toplamda 215 sayfa süren kitap bir çırpıda bitmekte, okuyucuyu sıkmadan bilgilendirmektedir. Ancak kitabın kaynakça kısmı yoktur, bahsedilen olaylar daha detaylı bir şekilde incelenmek istenirse, kaynak tarama kısmı yeterli gelmeyecektir. Diğer yandan yazar, olayları, tarihleri ve analizleriyle birlikte vermekte, bahsedilen olayın sebeplerini ve sonuçlarını da okuyucuya sunmaktadır. Bu da bahsi geçen olayları derinlemesine anlaşılır kılmaktadır.

İlk bölümdeki makaleler Modern Çin'in politik gelişim sürecinin başlangıcını ve Çin'in dış politikasını ele almaktadır. Kitaba Çin'deki politik devrim ile başlayan yazar, Asya'nın politik evrimleşme sürecini gözler önüne sermiştir. Çin'in bu ideolojik gelişme süreci, üç merkezli bir üçgen olarak ele alınmıştır. İlki anayasada yapılan değişikliklerdir. 2004 yılında yapılan bu anayasa değişikliği tarihi bir değişiklik olarak yorumlanmıştır, çünkü 1954'ten bu yana bu denli bir gelişim gösteremeyen anayasa, bireysel hak ve özgürlükleri güvence altına alarak demokratikleşme sürecine girmiştir. Merkezi bir parti tarafından uzun yıllardır yönetilen Çin'in bu faaliyetleri, ülkede bazı şeylerin değişeceğine dair bir işaret olarak algılanmıştır. İkincisi, Ekonomi unsurudur. Çin, artan nüfusu ve iştah açıcı iş gücüyle ekonomik olarak büyümeye başlamıştır. Bu büyümeyi, kendi politik evrimiyle paralel tutması gerektiğini, yoksa sonunun Sovyetler Birliği gibi olabileceğinin ayırında olan Çin, farklı yollarla bu paralelliği sağlamaya çalışmıştır. *"...Eğer partinin yaşaması isteniyorsa, Kapitalistlerin de partiye alınması gerekir..."* (s. 13) Çin Komünist Partisinin (ÇKP) aldığı bir kararla, ülkenin en zengin 50 işadamı arasında sayılan Liu Saoksi partiye alınmıştır. Bu kararla birlikte zengin ve kapitalist olarak bilinen işadamlarının da partiye girmesinin önü açılmıştır. Partiye

girebilmek için “vatansever olmak, vergi vermek, yasalara saygılı olmak ve elindeki parayı ülkesi için feda edebilmek” (s. 13) gibi bazı ön şartlar getirilmiş ve böylece ülke ekonomisinde sözü geçen insanlar da yönetime alınmıştır. Bu gelişmeler ÇKP içerisinde farklı tepkilere yol açsa da, çoğunluk bu kararları desteklemiştir. Üçüncüsü ve belki de en önemlisi, “Çin tarzı Sosyalizm”dir (Neo-Konfüçyüsçülük). Soğuk savaş sonrasında komünizme olan güvenin azalması, ÇKP’yi harekete geçirmiş ve yeni bir ideolojik düzen arayışlarına girilmiştir. Şanslarına, kapı önünden çok da uzak olmayan Neo-Konfüçyüsçülük imdatlarına yetmişmiş, ÇKP bu ideolojiyi resmi olarak benimsemiştir. Böylece Çin, Asya ve Uzak Doğu’nun sosyal demokrat versiyonunu oluşturma yoluna girmiştir.

Sonraki bölümlerde yazar, Japon-Çin ilişkilerine değinmiş, yaşanan gerginliklerin analizini yapmıştır. Burada en önemli detaylardan birisi, Japonya’nın yeni savunma programında Çin’i açıkça hedef alması, ordu düzenlemesinde ve silah çalışmalarında yapmış olduğu cesur ve radikal hamlelerdir. Doğu Asya’da artan Ulusçuluk ile birlikte, her iki tarafı da besleyen gerginlikler meydana gelmiştir. Ayrıca Japon-Kore ilişkileri ve Kore ile olan gerginlikler de kitapta kendine yer bulmuştur.

İngiltere’nin Çin ile olan ilişkileri ve Çin’e uygulanan ambargo gibi konular, analizler ile birlikte verilmiş, konuyu hiç bilmeyen birinin bile geniş çaplı bilgi sahibi olabilmemesini sağlamıştır. Bu noktada dikkat çeken detaylardan biri de İngiltere’nin tekrar eski gücüne kavuşabilmek için Çin’i kendine müttefik olarak seçmesidir. Çin, Uzak Doğu’nun parlayan yıldızıdır (s. 29) ve İngiltere’nin kaybettiği prestiji yeniden kazanmasını sağlayabilecektir. “...İngiliz politikacıların, Çin’in artık Doğu Hindistan şirketinin bir arka bahçesi ya da pazarı olmadığına farkına varmış olmalarıdır.” (s. 35) Çin’in gelişimi sadece İngiltere’nin değil, Fransa ve Almanya gibi diğer ülkelerin de dikkatlerini çekmiştir. Bu ilgiyi kendi lehine çevirip bu ülkelerle yakın ilişkiler kuran Çin, kendisine uygulanan ambargonun kalkması için her fırsatta AB’ye baskı yapmıştır. Bu noktada, en kazançlı durumda olan ülke tabii ki Çin’dir. ŞİÖ de etkin ve güçlü bir üye olan ve bunu her

fırsatta gösteren Çin, artık kendi müttefiklerini ve düşmanlarını belirleyecek, ona göre hareket edebilecek konumdadır. Buna örnek olarak ŞİÖ ye üye olarak Pakistan ve Hindistan'ın alınmasını gösterebiliriz. Asya'da ortak çıkarları bulunan Hindistan'ın örgüte girmesine tepki göstermeyecek Çin, hem Hindistan'ı biraz daha kontrol altında tutmak istemiş, hem de Hindistan'ı ABD'nin güdümünden kurtarmak için çabalamıştır. Ayrıca ABD'ye karşı hamleler olarak İran'ın ŞİÖ'ye alınması ve Çin tarafından silahlandırılması da, açıkça birer meydan okuma statüsündedir. Burada bir parantez açıp ŞİÖ ve Türkiye arasındaki ilişkiyi de açıklamak gerekmektedir. Yazar, Türkiye'nin üye olmak için bir talepte bulunmaması ve ŞİÖ'den de bu yönde bir teklif gelmemesini, Türkiye için kaçırılmış büyük bir fırsat olarak görmektedir. Ayrıca, Asya ve Avrupa arasında denge unsuru olarak Türkiye yer alabileceken, bu statüye İran erişmiş ve köprü görevini üstlendiğini belirtmiştir. *“Üzülerek belirtmek gerekir ki, Avrasya Birliği Türkiyesiz kurulmuştur. Türkiye ise sonu olmayan bir AB hayalinin peşine takılarak bu gelişmelere sırtını dönmüştür... Kısaca, Türkiye'nin Orta Asya ve Türk Dünyasıyla olan ilişkisi Azerbaycan ile sınırlı kalmıştır.”* (s. 43) Avrupa Birliği Hayali bunca yıldan sonra bile yine hayal olarak kalmıştır. Yıllardır tek taraflı olarak bu birliğe girilmek istenmesi Türkiye'nin önündeki diğer fırsatları görmesini engellemiştir. Bu noktada, gelişmelerin takibi ve fırsatların kaçırılmaması için Türkiye, biraz daha akıllıca davranmalıdır.

ABD-Çin gerilimine geniş bir çerçevede yer veren yazar, Çin-Rus askeri tatbikatını da es geçmemiştir. Bu tatbikatın ŞİÖ tabanlı değil, bizzat iki ülke arasında gerçekleştiği vurgulanmaktadır. Bu tatbikat her iki ülkenin de çıkarına sayılabilecek bir hamledir. Ayrıca böylesi geniş çaplı bir tatbikata tepkiler tabi ki gecikmemiştir. *“Batılı gözlemciler, Rusya'nın Çin ile askeri tatbikat yapma kararı almasını, ABD ile renkli devrimler nedeniyle gerginleşen ilişkilerine bir tepki olarak yorumlamaktadırlar.”* (s. 46) ABD saflarında bu tatbikatın önemi büyük olsa da şaşırtıcı olarak ABD'nin tepkisi fazla olmamıştır. Ancak yine de karşı hamle olarak ABD, Güney Kore

ile 12 gün sürecek bir tatbikat yapacaklarını ilan etmiştir.

Kitapta bir sonraki kısımda Kore sorunu detaylıca masaya yatırılmış, tarihi, ilişkileri ve diplomatik krizleri açıkça ortaya konmuştur. Dünyada sözü geçen devletlerin Kore ile olan ilişkilerine teker teker değinilmiş, Kore sorununun üstüne tamamen ışık tutulmuştur. Kore'nin dünya sahnesinde yalnızlaşmasının sebebi açıklanmıştır, yazara göre bunun sebebi Sovyetler Birliğinin çöküş sürecine girmesi ve Çin'in daha ekonomik tabanlı barışçıl politikalar izlemesidir. Daimi iki müttefikinin desteğini kaybetmeye başlayan Kore iyice yalnızlaşmış ve daha marjinal hale gelmiştir. Bu da daha radikal kararlar ve uygulamalar demektir. Kore'nin yol açtığı nükleer kriz ancak Çin'in büyük katılımı ve aracılığıyla gerçekleşen Altılı görüşmelerden sonra düzeler gibi olmuştur. Ancak bu düzelmeye ömrü çok kısadır.

Kitabın ikinci kısmı diye tabir edebileceğimiz gelişme bölümü, Çin ve Hindistan kriziyle başlamaktadır. Çin - Nepal - Hindistan ilişkileri teker teker ele alınmış ve incelenmiştir. Bu konuda her bir ülkenin bakış açılarının yansıtılmış olması kitabın güvenilirliğini arttırmaktadır. Ayrıca Hindistan ve Çin arasında tampon bölge olan Nepal'in önemi vurgulanmıştır. *"Nepal'e hâkim olan, Himalaya dağlarının her iki yakasına da hâkim olacaktır."* (s. 73) Bunun ayırında olan Çin ve Hindistan bu bölge üzerinde kozlarını paylaşmaktadır.

Dünyadaki değerli madenler yıllar boyu sömürgeci ülkelerin iştahlarını kabartmıştır. Yıllar boyu insanlar elmas ve altın için birbirlerini katlederken, günümüzde artık bu değerli maden petrol, yani enerji olmuştur. Artık ülkeler, insanlar ve çıkarıcı gruplar birbirinin boğazına petrol için sarılmaktadırlar. Milyonlarca insanın ölümüne dolaylı yoldan da olsa sebep olan petrol, sahibine büyük bir güç vadetmektedir. Nitekim Orta Doğu'da dinmeyen kan, çılgınlık ve ölüm, doyurulamaz petrol açlığı yüzündendir. Bu noktada Çin, ABD ve Rusya'nın Avrasya ve Orta Doğu planlarından bahsederken, bölgedeki enerji savaşlarından da bahsetmek gerekmektedir. Bu ülkelerin yıllarca üzerinde düşünülmüş, ince ince işlenmiş enerji

planları vardır. Bu planları Orta Doğu ve Asya'ya entegre edebilmek için yıllarca çaba sarf etmişlerdir. Putin ile biraz daha toparlanmaya başlayan Rusya, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra yaralarını, enerji kartlarını oynayarak sarmak istemektedir. Özellikle Rusya'nın kontrolünden çıkmaya başlayan devletler renkli devrimlerden sonra iktidarı kaybetmek istemeyince çareyi tekrar Rusya'ya yakınlaşmakta bulmuşlardır. Bu şekilde bölgede tekrar hâkimiyet kuran Rusya, pasifikteki enerji savaşlarına katılmaktan da geri durmamıştır. Çünkü Rusya'nın enerji politikasının en önemli ayağını Pasifik bölgesi oluşturmaktadır. Ayrıca bu bölgede yeni bir proje başlatarak Çin ve Japonya'yı kontrol etmek istemektedir. *"Sanıldığığının aksine, Rusya'nın en büyük rakibi ABD değil, Çin'dir."* (s. 86) Projeyi kiminle yürüteceği konusunu belirsiz bırakarak Rusya'nın yapmaya çalıştığı şey, Japonya ve Çin arasındaki ilişkilerin gerilmesini sağlamaktır. Çünkü Çin'in hızlı yükselişi ve Doğu'nun parlayan yıldızı olması Rusya'yı rahatsız etmektedir. Yapılan tüm müttefikvari hamleler sadece zoraki bir dostluğun ürünüdür. Şu açıktır ki, Çin kendi ekonomik ve politik büyümesini tamamladığında artık Rusya'ya ihtiyacı kalmayacaktır.

Çin'in küreselleşen fırtınasından birçok ülke nasibini almıştır/ almaktadır. Bölgedeki varlığını korumak isteyen ABD, stratejik hamleler yapmak zorunda kalmıştır. Bush'un Afganistan, Hindistan ve Pakistan'a olan ziyaretleri, sürpriz gelişmeler olarak yorumlanmaktan uzaktır. Bu gezilerle birlikte safların belirginleşmeye başladığı söylenebilir.

Kitabın sonuç kısmı olan üçüncü bölümüne gelindiğinde, ABD-Çin ve Çin-Rusya ilişkilerinin derinlemesine incelendiğini ve Büyük Avrasya Projesinin detaylarını, bu projenin taraflarını ve kendi bakış açılarını görmekteyiz. İlk olarak ABD'nin çevreleme politikası götüğünü söylemek doğru olacaktır. Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyetler Birliğine uyguladığı çevreleme politikasının aktörünü değiştirerek Çin'e uygulamaya çalışan ABD, artık uzlaşmacı politikadan vazgeçmiştir. Bu ortamı kendi çıkarları için kullanmak isteyen Tayvan, saldırgan çıkışlar yaparak Çin'e karşı hareketlenmeye başlamıştır. Burada asıl amaç, Tayvan'ı "Batmayan

gemi” olarak gören ABD ile Çin arasındaki ilişkiyi iyice gererek kopma noktasına getirmektedir. Böylece Tayvan, çıkan karışıklıkta bağımsızlığını ilan edecek ve Çin yönetiminden kopacaktır. Bu sırada Çin de karşı çevreleme politikasını başlatmış ve ŞİÖ’den ABD karşıtı radikal kararların çıkmasını sağlayarak ABD’ye meydan okumuştur.

Çin-İran ilişkilerinin derin bir analizinin de bulunduğu bu kısımda, Çin’in İran’a silah transferi, Nükleer anlaşmaları ve Stratejik işbirlikleri de yer almıştır. İşin içine nükleer girdiğinde kaçınılmaz olarak kriz de meydana gelmiştir. Nükleer konusu asla yabana atılabilecek bir konu değildir. Hiroşima ve Nagazaki şehirlerine atılan atom bombaları halen etkilerini sürdürmektedir. Bu yüzden bu konu uluslararası camiada çok hassas bir konumdadır. Hiçbir ülke tekrar aynı acıları ve kaosu yaşamak istememektedir. Nükleer konusunda ise İran’ın ne yapacağı belli değildir, bu belirsizlik büyük bir tedirginlik ve kriz meydana getirmektedir. Buna ek olarak aynı ifadeleri Kuzey Kore için de kullanmak mümkündür. En büyük müttefiklerinden istediği desteği alamadıktan sonra radikalleşen Kuzey Kore, Asya’daki dengeleri alt üst etme potansiyeline sahiptir. İmzalanan bütün anlaşmalara rağmen huzur ortamı kesinleştirilememiştir. Kuzey Kore halen nükleer denemeler yapmakta, öncesinde yaptığı anlaşmaları hiçe saymaktadır. Kuzey Kore’nin bu tutumu kendi müttefiklerini bile tedirgin etmektedir.

Öte yandan Çin-İsrail ve Çin-Arap ilişkileri de kendine bu bölümde yer bulmuştur. Orta Doğu’da yaşanan savaş hala tüm gücüyle devam etmektedir. Bunun neticesi olarak zaman zaman çeşitli krizler ortaya çıkmaktadır. *“...Lübnan krizine son verilmesi için toplanılan Roma Konferansından bir sonuç çıkmaması ve bu konferans esnasında BM’nin Lübnan’daki gözlem noktasının İsrail tarafından kasıtlı vurularak dört BM çalışanının ölmesi, uluslararası toplumda büyük tepkiye neden oldu.”* (s. 172) Bu saldırı ardından Çin, BM’den sert bir kınama yapmasını istemiştir ancak ABD’nin araya girmesiyle beklenen kınama gelmemiştir. Kendisine yapılan bu saldırıyı bile kınayamayan BM, uluslararası alanda itibar kaybet-

miştir. Burada yine bir parantez açarak bu durumun vahametinden bahsetmek azami derecede önemlidir. 1945'te Dünya barışını, güvenliğini korumak ve uluslararası düzlemde ekonomik, toplumsal ve kültürel iş birliği oluşturmak için kurulan BM, misyonunu yerine getirememiştir. Küresel güçlerin savaşları, barış ortamının sağlanması önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Tabi ki ABD'nin bu tutumu ve BM'yi baskı altında tutması, yıllardan beri Çin ile aralarındaki husumetin artık açık bir yansıması olarak nitelendirilebilir.

Bu bölümün sonraki kısımlarında yazar, Çin'in kahramanlaştırma politikası güderek halkının milli duygularını perçinleme stratejisi üzerinde durmuştur. Ayrıca Çin dış politikası üzerine yeni yorumlamalar yapılmış, Çin-Lübnan ilişkisi gözler önüne serilmiştir. Yazarın olayları birbirine bağlayıp analiz etmesi ve bunu da akıcı ve anlaşılır bir biçimde okuyucuya yansıtması, kitabın en büyük artlarından biridir. Ayrıca yazarın Orta Doğu ve Asya Pasifik üzerinden yaptığı yorumlar halen geçerliliğini korumaktadır. Yazarın bu başarısı, tüm kitap boyunca kendini hissettirmektedir.

Sonuç olarak, ABD'nin 11 Eylül sonrasında hızlandırdığı "Yeni Dünya Düzeni" diye de tabir edebileceğimiz Büyük Ortadoğu Projesi hız kazanmıştır. Soğuk Savaş kazanan ABD, Orta Doğuyu bir savaş ganimeti olarak görmekte ve bu coğrafyanın geleceğine yönelik planlar yapmaktadır. Ancak ABD'nin bu planları Çin ve Rusya'yı kapsamamaktadır. Bu iki devlet son derece güçlü birer rakiptirler, ABD onlara hâkim olmaya çalışırken elindeki pirinçten de olabileceğinin farkındadır. Aynı şekilde Çin ve Rusya'nın da kendi çıkarları doğrultusunda Büyük Avrasya Projeleri mevcuttur. Çin'in projesinde temel taş ekonomik ve politik büyümenin paralel olabilmesidir. Ayrıca bu ekonomik gücün istikrarlı olabilmesi için uzun vadeli enerji akışına sahip olması gerekmektedir. Bu yönde attığı adımlarla önemli bir ülke haline gelmiştir. İlk olarak Şangay Beşlisini kurması, sonrasında bu örgütü Şangay İşbirliği Örgütüne dönüştürmesi, Çin'in elini çok güçlendirmiş ve üye ülkeleri kontrol edebilecek düzeye gelmiştir. Ayrıca Çin'in Orta

Doğu'da yaptığı planlar, Irak ABD tarafından işgal edilince suya düşmüş, yeni kurtuluş çaresi olarak İran'ı görmeye başlamıştır. İran, hem ABD ile olan gerilimden dolayı çok yerinde bir müttefik olacaktır hem de enerji anlaşmalarıyla dengeleri değiştirebilecek potansiyele sahiptir. Ayrıca Çin'in projesindeki en büyük boşluklardan birisi de Azerbaycan'dır. Çin, Azerbaycan'ın da ŞİÖ'ye üye olmasını sağlayarak Türk-Amerikan bloğundan kurtarmış olacaktır. Çin, Orta Doğu'da Arap merkezli bir politika izlemeyi seçmiştir, bu politikalarda Türkiye hep bir adım geride kalmıştır. Bunda Türkiye'nin biraz daha Amerikan cephesinde görülmesi etkili olmuştur, bu yüzden Türkiye yanı başındaki gelişmelerin dışında kalmıştır. *"...Avrasya coğrafyasının anahtarı Orta Doğu bölgesinde bulunmaktadır. Orta Doğu'da etkin olmayan hiçbir dünya gücü Avrasya coğrafyasında da etkili ve sürekli olamayacaktır."* (s. 194)

Çin'in BOP'a karşı ortaya koyduğu Büyük Avrasya Projesi oldukça geniş kapsamlı ve etkili bir projedir. ABD ve Rusya, en büyük rakipleri olarak Çin'i görmekte haklıdırlar. Çin'in hem ekonomik hem de politik gelişmesi artık kaçınılmaz boyutlara ulaşmıştır. Bu bağlamda, geleceğin parlayan yıldızı Çin, dünya sahnesinde ABD'nin de önüne geçebilecek potansiyele sahiptir. Durum bu şekildeyken Türkiye'nin, Asya Pasifik bölgesine olan ilgisini biraz daha arttırması ve karşısına çıkabilecek fırsatları daha iyi değerlendirmesi çok önemlidir.